

PLURALISMUL MEDIATIC ȘI CONCENTRAREA PROPRIETĂȚII ÎN MASS-MEDIA DIN MOLDOVA

Nadine Gogu

Introducere

În ultimii zece ani, politicienii și oamenii de afaceri influenți și-au intensificat controlul asupra presei din Moldova. Cele mai influente instituții mass-media, în special din rândul posturilor de televiziune, sunt afiliate politic sau sunt, de fapt, în proprietatea politicienilor. Acestea exercită o influență considerabilă asupra conținutului discuțiilor publice, iar interesele personale ale proprietarilor determină în mod frecvent subiectele pe care le reflectă. De multe ori, acestea nu au nici o legătură cu problemele și nevoile cetățenilor moldoveni și ale societății, în general. De asemenea, în spațiul mediatic din Moldova sunt răspândite pe larg lipsa profesionalismului și problemele ce țin de calitate, inclusiv manipularea mass-media, dezinformarea și propaganda. Acestea erodează credibilitatea și încrederea în mass-media și, sporind vulnerabilitatea cetățenilor la manipulare, afectează în mod negativ consolidarea democratică a țării.

Prezenta sinteză de politici examinează provocările cu care se confruntă mass-media din Republica Moldova în urma creșterii nivelului de concentrare și a proprietății afiliate politic și face recomandări în vederea îmbunătățirii situației.

Pluralismul mediatic: situația curentă

Pluralismul mediatic și diversitatea opiniilor sunt caracteristici fundamentale ale presei libere. Prin urmare, mass-media cu adevărat libere sunt viabile doar pe o piață, care nu este marcată de monopol. Fără libertatea și pluralismul mijloacelor de informare în masă, cetățenii nu sunt în măsură să analizeze activitatea guvernării sau să obțină informațiile necesare pentru a lua decizii în cunoștință de cauză. Articolul 19 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, precum și articolul 19 din Pactul internațional cu privire la drepturile

civile și politice evidențiază faptul că „dreptul la libera exprimare și libera circulație a informației poate fi exercitat numai dacă societatea are acces liber la o multitudine de mijloace de informare și poate face o alegere liberă între diferite instituții mass-media”.¹

În general, putem vorbi despre „pluralism extern” sau numărul și diversitatea prestatorilor de conținut media pe o anumită piață mediatică, precum și despre „pluralism intern”, care implică diversitatea conținutului, disponibilitatea diferitelor opinii și reprezentarea diferitelor grupuri sociale și etnice din societate.

¹ "Media Pluralism and Human Rights" ("Pluralismul mediatic și drepturile omului"), Comisarul pentru drepturile omului, decembrie 2011, <https://rm.coe.int/16806da515>.

Constituția Republicii Moldova și legislația în domeniul mass-media² includ prevederi privind pluralismul politic și diversitatea socială și culturală, însă pluralismul mediatic nu este definit ca concept și nu există reglementări specifice în acest sens. Articolul 7 (1) din Codul Audiovizualului stipulează, de exemplu, că radiodifuzorii trebuie să asigure pluralismul politic și social și diversitatea culturală, lingvistică și religioasă. De asemenea, radiodifuzorii trebuie să se asigure că nu favorizează nici un partid politic și că toate părțile beneficiază de aceleași oportunități de a-și promova viziunile. Codul mai conține prevederi privind asigurarea transparenței proprietății în mass-media (Articolul 66) și împuternicește Consiliul Coordonator al Audiovizualului (CCA), autoritatea de reglementare din Republica Moldova, de a proteja pluralismul prin limitarea concentrării mass-media pentru a evita apariția de poziții dominante în formarea opiniei publice (Articolul 7 (5)).³

Totodată, legislația care reglementează concentrarea în domeniul audiovizualului stabilește limite superioare sau plafoane în ceea ce privește cota audienței și cota de piață, însă nu oferă instrumente sau mecanisme pentru intervenție promptă și eficientă din partea CCA. Situația se complică și din cauza că CCA nu este independent de interesele politice și economice, motiv pentru care aplicarea dispozițiilor care reglementează concentrarea în domeniul audiovizualului este dificilă, dacă nu imposibilă.

Potrivit cercetătorilor, există o lipsă evidentă a diversității pe piața mass-media din Moldova în ceea ce privește proprietatea, precum și o lipsă a diversității culturale și geografice.⁴ Cele mai influente instituții mass-media sunt concentrate în mâinile câtorva politicieni. Aceste instituții, în special posturile TV, exercită o influență considerabilă asupra publicului, deseori subiectele ce urmează a fi reflectate și setând cadrul problemelor în funcție de interesele proprietarilor lor, fără a ține cont de considerațiuni mai ample ce derivă din interesul public.⁵ Aceasta duce la o „concentrare” a conținutului mediatic, privând publicul de opinii pluraliste și diverse.

În timp ce mass-media afiliate din punct de vedere politic nu se plâng de probleme financiare, mijloacele de informare în masă independente luptă pentru a supraviețui pe o piață afectată de concurența neloială. Extinderea rețelelor de socializare, de rând cu reducerea pieței publicitare, dominată de politicienii care dețin companii de publicitate, au dus la fragilitatea financiară a mass-media independente și au mărit dependența acestora față de donatorii externi. Deși, teoretic, instituțiile mass-media pot publica conținuturi mai pluraliste prin intermediul mai multor platforme, politicienii țintesc și în mass-media online, îngustând spațiul pentru presa independentă.

Din punct de vedere lingvistic, sistemul mediatic din Moldova este împărțit și conține, se pare, două subsisteme autonome separate: unul de limbă română și altul de limbă rusă. Acestea includ cotidienele și săptămânalele tipărite cu acoperire națională și regională, radiodifuzorii cu acoperire națională și regională și mijloacele de informare online. Spațiul informațional este dominat de un conținut audiovizual din Rusia, influent și înalt apreciat, care este retransmis de mass-media locale. De exemplu, Prime TV, care retransmite unele programe ale postului rus Perviy Kanal, și RTR Moldova, un canal care produce conținut local și retransmite programe din Rusia, au avut cele mai înalte scoruri printre cele 16 canale evaluate în decembrie 2017 de către AGB Nielsen Media Research. Alte două canale care redifuzează conținut rusesc, NTV Moldova și TNT Exclusiv TV, au ajuns de asemenea în lista primelor zece canale.⁶ Prime, RTR Moldova și NTV Moldova au cele mai înalte scoruri și în ceea ce privește cota de audiență - sunt urmărite de 57,8%, 23,3% și, respectiv, 18,5% din populație.⁷ Este de remarcat faptul că, potrivit celor mai recente studii, 39% din populație se informează din surse mass-media din Rusia, care beneficiază de încrederea a aproximativ 41% din consumatorii moldoveni.⁸

Din punct de vedere al distribuției geografice, circa 60% din radiodifuzorii sunt concentrați în Chișinău, fapt ce provoacă îngrijorări legate de caracterul prea centralizat al sistemului mediatic național.⁹

- 2 "Codul Audiovizualului nr. 260 din 27.07.2006," Parlamentul Republicii Moldova, 2006, http://lex.justice.md/document_rom.php?id=041D-82D8:3A07C731; "Legea nr. 982 din 11.05.2000 privind accesul la informație," Parlamentul Republicii Moldova, 2000, <http://lex.justice.md/md/311759/>; "Legea presei nr. 243 din 26.10.1994," Parlamentul Republicii Moldova, 1994, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=-doc&lang=1&id=311633>.
- 3 "Codul Audiovizualului nr. 260 din 27.07.2006," Parlamentul Republicii Moldova, 2006, http://lex.justice.md/document_rom.php?id=041D-82D8:3A07C731.
- 4 "Pluralismul extern al mass-media în Republica Moldova: între oportunitate și realitate," Fundația Soros Moldova, 2015, <https://www.soros.md/files/publications/documents/Pluralismul%20extern%20al%20mass-mediilor%20din%20RM.pdf>.
- 5 Antti Sillanpää, et al., "The Moldovan Information Environment, Hostile Narratives, and their Ramifications" ("Mediul informațional din Moldova, narațiunile ostile și ramificațiile lor"), Centrul de Excelență NATO pentru comunicare strategică, iulie 2017, <https://www.stratcomcoe.org/moldovan-information-environment-hostile-narratives-and-other-ramifications>.
- 6 "Цифра недели," ("Cifra săptămânii"), AGB Nielsen Media Research, decembrie 2017, <http://www.agb.md/data.html>.
- 7 "Barometrul Opiniei Publice," Institutul de Politici Publice, noiembrie 2017, <http://ipp.md/wp-content/uploads/2017/12/Rezultate-sondaj-Partea-1.pdf>.
- 8 *Ibid.*
- 9 Ana Gonța, Ion Bunduchi, și Vasile State, "Pluralismul extern al mass media din Moldova în 2015," APEL, 2016, http://apel.md/public/upload/md_2016.05.31_Pluralismul-extern-2015_ro.pdf.

Foto de Pexels

Proprietatea în mass-media și concentrarea

Deși Codul Audiovizualului interzice partidelor politice să dețină posturi de radio sau de televiziune, membrilor de partid nu li se interzice de a deține licențe. Prin urmare, posturile de televiziune pot fi subordonate politicienilor, liderii politici pot deține mijloace de radiodifuziune și le pot utiliza pentru a promova programele, politicile și ideologia partidelor lor.

În 2015, ca urmare a creșterii presiunii societății civile asupra politicienilor, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat o lege ce obligă radiodifuzorii să publice datele despre proprietarii beneficiari. Această cerință a scos la iveală dovezi, care denotă că un procentaj semnificativ din mass-media se află în mâinile oligarhilor și politicienilor ce și-au consolidat puterea lor politică prin valorificarea activelor mass-media pe care le dețin ei sau asociații lor apropiați. Astfel, de exemplu, Vladimir Plahotniuc, liderul Partidului Democrat (PDM), a declarat la sfârșitul anului 2015 că deține patru posturi TV (Publika, Prime, Canal 2 și Canal 3) și trei posturi de radio (Publika FM, MuzFM și Maestro FM). PDM și Vladimir Plahotniuc sunt, de asemenea, afiliați cu portalurile publika.md, voxpublika.md, epresa.md, autostrada.md, zumi.md, vesti.md și 24h.md. Plahotniuc este și proprietarul agențiilor de publicitate Casa Media și Casa Media Plus, care controlează

cea mai mare parte a pieței publicitare din Moldova. În timp ce Plahotniuc joacă un rol de primă importanță în guvernul teoretic pro-occidental al Moldovei, canalele sale de televiziune nu ezită să difuzeze programe produse în Rusia.¹⁰

Președintele Republicii Moldova, Igor Dodon, are o pondere importantă în fostul său partid, Partidul Socialiștilor din Moldova (PSRM), pro-rus, precum și în mass-media afiliate la acest partid. Există trei posturi TV ale căror proprietari de jure sau de facto au conexiuni cu Partidul Socialiștilor și care difuzează în special conținut produs în Rusia - Accent TV, NTV Moldova și Exclusiv TV. Pe lângă influența lor asupra acestor posturi TV, reprezentanții PSRM dețin ziarul și portalul web Argumenti i fakti și tsn.md, ziarul Panorama, și portalul actualități.md.¹¹

În 2016, Parlamentul a modificat Codul Audiovizualului, reducând de la cinci la două numărul de licențe pe care le poate deține un proprietar mass-media. Totuși, acest lucru n-a produs schimbări semnificative în ceea ce privește concentrarea mass-media, deoarece, de rând cu amendamentele respective, a fost introdusă o prevedere, care le acordă proprietarilor dreptul de a-și păstra licențele până la expirarea valabilității lor. În martie 2017, Parlamentul a exclus această prevedere și a solicitat proprietarilor ce dețin mai mult de două licențe să renunțe la licențele în plus. În mai

10 Antti Sillanpää, et al., "The Moldovan Information Environment, Hostile Narratives, and their Ramifications" ("Mediul informațional din Moldova, narațiunile ostile și ramificațiile lor"), Centrul de Excelență NATO pentru comunicare strategică, iulie 2017, <https://www.stratcomcoe.org/moldovan-information-environment-hostile-narratives-and-other-ramifications>.

11 *Ibid.*

2017, liderul PDM, Vladimir Plahotniuc, a cesionat către unul dintre consilierii săi licențele a două posturi de televiziune cu acoperire națională (Canal 2 și Canal 3).

Potrivit datelor AGB Moldova, trei din cele patru canale TV afiliate liderului PDM și două dintre cele trei instituții mass-media afiliate PSRM se află printre cele mai vizionate zece posturi TV.¹² Aceasta denotă concentrarea proprietății și a cotei de audiență în mâinile câtorva persoane din domeniul politicului.

De notat că deși CCA și-a anunțat intenția de a reduce concentrarea în mass-media, în 2016 a acordat noi licențe, fapt care a contribuit, de fapt, la creșterea concentrării. De exemplu, CCA a acordat canalului Exclusiv TV o licență, care a devenit a treia licență acordată reprezentanților PSRM – și implicit Președintelui Igor Dodon. De asemenea, în 2017, a început difuzarea ITV, un canal despre al cărui director general se spune că ar fi apropiat de Partidul Socialiștilor.¹³

Datele de mai sus denotă existența a doi „poli” în ceea ce privește proprietatea în mass-media din Moldova, cu instituții mass-media concentrate în mâinile PDM și în ale PSRM. Deși radiodifuzorii respectă din punct de vedere tehnic legislația privind proprietatea, în practică legile pot fi ușor ocolite, iar politicienii din Moldova își mențin în continuare pozițiile dominante în formarea opiniei publice.

Impactul concentrării în mass-media asupra pluralismului

Concentrarea proprietății în mass-media din Moldova a condus la lipsa diversității în conținut, atât din punct de vedere al genului de conținut, opiniilor politice, cât și al reprezentării grupurilor minoritare. Discutarea problemelor de interes public a trecut pe planul doi, fiind umbrită de interesele personale, politice și economice ale proprietarilor. Acest lucru le-a permis celor puternici din punct de vedere politic sau economic să manipuleze opinia publică; consumatorii mass-media din Moldova sunt permanent ținta politicianilor locali și sunt expuși unui volum mare de conținut axat pe politică. Există o serie de rapoarte de monitorizare, studii de caz și sondaje,¹⁴ care arată în mod evident că mass-media deținute de politicieni nu doar sunt părtinitoare, ci și sunt adesea predispușe la manipularea informațiilor și, în unele

cazuri, chiar la folosirea unor tehnici propagandistice, pentru a promova interesele proprietarilor.

Proprietatea afiliată din punct de vedere politic influențează de asemenea calitatea conținutului și permite majorității jurnaliștilor să ocolească standardele deontologice și etice, când vorbesc despre politicieni. Această influență este în special evidentă în timpul campaniilor electorale, când majoritatea mass-media au de promovat partidele și programele proprietarilor lor.

În 2016, conținutul tuturor știrilor transmise de cele patru posturi cu acoperire națională ale liderului PDM a fost același. În 2017, după ce Vladimir Plahotniuc a renunțat la două dintre licențele sale, această rată a scăzut la 90%, demonstrând că posturile și-au schimbat doar formal proprietarii, iar politicile lor editoriale au rămas aceleași. La fel, două canale deținute de aceeași persoană și afiliate la PSRM difuzează același conținut, produs în același studiu și prezentat de același moderator. Cel de-al treilea post TV afiliat PSRM produce propriile sale știri, însă subiectele și mesajele sunt similare celor difuzate de primele două posturi.¹⁵

Aceste exemple denotă că pluralismul de opinii lipsește în Moldova, iar consumatorii media sunt limitați la aceleași surse, voci și idei. Gardienii principali - editorii, producătorii și conducerea de nivel înalt - urmăresc cu atenție subiectele abordate și sursele intervievate pentru a se asigura că sunt prezentate doar opiniile care sunt în concordanță cu politica editorială stabilită de ei. În consecință, piața liberă a ideilor este distorsionată, iar presa liberă, o condiție esențială a unei democrații consolidate, suferă.

Concluzii

Asigurarea pluralismului mediatic necesită îndeplinirea unei serii de criterii, inclusiv diversitatea proprietății, disponibilitatea unui conținut variat din punct de vedere cultural și politic, independența față de presiunile economice și politice și respectarea eticii jurnalistice și a standardelor de calitate.¹⁶

În mass-media din Moldova lipsește pluralismul, în special în domeniul audiovizual. Cele mai influente instituții mass-media sunt în proprietatea politicianilor sau oamenilor de afaceri cu interese directe în politică, ceea ce le afecte-

12 "Цифра недели", ("Cifra săptămânii"), AGB Nielsen Media Research, decembrie 2017, <http://www.agb.md/data.html>.

13 "Memoriu privind starea libertății presei în Republica Moldova (3 mai 2016 – 3 mai 2017)," Centrul pentru Jurnalism Independent (CJI), 2017, <http://media-azi.md/ro/publicatii/memoriu-privind-libertatea-presei-%C3%AEn-republica-moldova-3-mai-2016-3-mai-2017>.

14 "Raport de monitorizare Nr. 8 Elemente de propagandă, manipulare informațională și încălcarea a normelor deontologiei jurnalistice în spațiul mediatic autohton (1 august 2017 – 1 octombrie 2017)," CJI, 2017, <http://media-azi.md/ro/publicatii/raport-de-monitorizare-nr-8-elemente-de-propagand%C4%83-manipulare-informa%C8%9Bional%C4%83-%C8%99i-%C3%AEnc%C4%83Icare>; "Monitorizarea mass-media în campania electorală pentru alegerile prezidențiale din 2016," CJI, 2016, <http://media-azi.md/ro/publicatii/monitorizarea-mass-media-%C3%AEn-campania-electoral%C4%83-pentru-alegerile-preziden%C8%9Biale-2016-1>; "Percepția populației privind informațiile false și distorsionate din mass-media (Octombrie 2017)," CJI, 2017, <http://media-azi.md/ro/publicatii/sondaj-%E2%80%9Epercep%C8%9Bia-popula%C8%9Biei-privind-informa%C8%9Bile-false-%C8%99i-distorsionate-din-mass-media-0>.

15 Aneta Gonța, "Repetiția este maica manipularii," Mediacritica, septembrie 2016, <http://mediacritica.md/ro/repetitia-este-maica-manipularii/>.

16 "A comparative analysis of media freedom and pluralism in the EU Member States" ("Analiză comparativă a libertății și pluralismului mass-media în statele membre ale UE"), Departamentul pentru politici în domeniul drepturilor cetățenilor și afaceri constituționale al Parlamentului European, septembrie 2016, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571376/IPOL_STU\(2016\)571376_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571376/IPOL_STU(2016)571376_EN.pdf).

ază independența și calitatea conținutului pe care-l produc. Autoritatea de reglementare responsabilă de supravegherea și acordarea licențelor difuzorilor privați nu își îndeplinește cu adevărat rolul său de garant al interesului public. În plus, majoritatea mijloacelor de informare independente sunt fragile din punct de vedere financiar, iar piața publicitară este mică și concentrată în mâinile câtorva politicieni.

Concentrarea proprietății, a conținutului și a audienței favorizează apariția unor actori dominanți, care modelează opinia publică, fapt ce rezultă într-un public sub-informat sau dezinformat. Aceasta este o provocare care, pe termen lung, subminează dezvoltarea democratică a Republicii Moldova.

Recomandări

Pentru autoritățile din Moldova:

- Să revizuiască și să ajusteze cadrul legal pentru a preveni în mod eficient monopolizarea pieței mass-media și a contracara pozițiile dominante.
- Să asigure o concurență suficientă pe piața mass-media și cea a publicității; să reducă ponderea conținutului străin retransmis și să mărească ponderea conținutului local.

- Să asigure independența și autonomia autorităților de reglementare și să sporească eficiența acestora.
- Să monitorizeze conținutul mass-media pentru a asigura respectarea pluralismului de opinii și implementarea deplină a prevederilor legislative privind transparența mass-media.
- Să acorde sprijin pentru dezvoltarea unor organizații mass-media solide, capabile de a concura cu succes, de a-și menține independența față de presiunile politice sau comerciale și de a furniza informații profesioniste, obiective și pluraliste.

Pentru comunitatea internațională:

- Să încurajeze guvernul să revizuiască și să ajusteze cadrul legal, conform standardelor internaționale.
- Să susțină societatea civilă în monitorizarea aplicării legislației Republicii Moldova.
- Să acorde suport financiar mass-media independente pentru a le ajuta să producă conținut pluralist.

Nadine Gogu

Nadine Gogu este directoarea Centrului pentru Jurnalism Independent (CJI) din Chișinău, Republica Moldova. Ea a participat la o serie de proiecte naționale și internaționale de cercetare, axate pe analiza legislației și situației în domeniul mass-media în Moldova și în țările Parteneriatului Estic. Nadine este membră activă a Subgrupului pentru mass-media / Grupului de lucru 1 al Forumului societății civile din cadrul Parteneriatului Estic, fiind implicată în elaborarea diverselor rapoarte de monitorizare a mass-media. Dna Gogu a absolvit Universitatea de Stat din Moldova și a obținut diploma de Master în domeniul jurnalismului și comunicării în masă a Universității de Stat din Oklahoma, în calitate de bursieră a programului Edmund S. Muskie Graduate Fellowship. Este beneficiară a programului Bill Maynes Fellowship for Future Leaders al Fundației Eurasia, Washington DC, SUA.

Ciclul de sinteze de politici Media Forward este posibil datorită suportului generos acordat de poporul american prin intermediul Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID). Responsabilitatea pentru conținut le revine autorilor și conținutul nu reflectă neapărat punctele de vedere ale Freedom House, Internews, USAID sau ale Guvernului Statelor Unite.